

Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

**Studijní obor
(kombinace):** Penitenciární péče

PROGRAMY ZACHÁZENÍ PROGRAMS OF TREATMENT

Bakalářská práce: 10-FP-KSS-4040

Autor:

Robert Švejtil

Podpis:

.....

Adresa:

Za sokolovnou 405

26272, Březnice

Vedoucí práce: Mgr. Květuše Sluková, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
48	9	0	12	19	3

V Liberci dne: 26.4.2011

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Robert Švejstl
adresa: Za Sokolovnou 405, 262 72 Březnice
studijní obor (kombinace): Penitenciární péče
Název BP: Programy zacházení
Název BP v angličtině: Programs of Treatment
Vedoucí práce: Mgr. Květuše Sluková
Konzultant:
Termín odevzdání: duben 2011

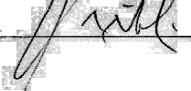
Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 1. 4. 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): Robert Švejstl
Datum: 4. 6. 2010

Podpis:

Název BP: PROGRAMY ZACHÁZENÍ

Vedoucí práce: Mgr. Květuše Sluková

Podpis:

Cíl: Analyzovat skladbu a účelnost programů zacházení uplatňovaných u odsouzených osob ve Věznici Příbram a jejich prognostický vývoj.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, získání dat, jejich zpracování, interpretace výsledků.

Metody: Dotazník

Literatura: HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Tiskárna J.I.E., s.r.o. 2005. 183 s. ISBN 80-86708-05-5.

JANIŠ, Kamil, KRAUSZ, Blahoslav a VACEK, Pavel. *Kapitoly ze základů pedagogiky*. 2. vyd. Hradec Králové: 2005. 163 s. ISBN 80-7041-019-1.

KRAUSZ, Blahoslav, POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk- prostředí – výchova*. Vyd. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál. 2001. 312 s. ISBN 80-7178-473-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál. 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.

Čestné prohlášení

Název práce: Programy zacházení
Jméno a příjmení autora: Robert Švejtil
Osobní číslo: P08000198

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 26. 4. 2011

.....
Robert Švejtil

Anotace

Bakalářská práce se zabývala problematikou skladby programu zacházení pro vězněné osoby a vycházela ze současných teoretických východisek. Cílem bakalářské práce bylo zhodnocení skladby a účelnosti programů zacházení uplatňovaných u odsouzených osob, jejich prognostický vývoj a dále zjištění, jak významnou roli sehrávají v programech zacházení pracovní aktivity, zájmové činnosti a vzdělávací aktivity.

V teoretické části bakalářské práce byl uveden historický i současný pohled na trestnou činnost, osobnost pachatelů trestné činnosti, byly zde uvedeny subjekty působící na vězněné osoby. Dále v této části byl popsán průběh celého penitenciárního procesu a současné problémy vězeňství.

Praktická část byla zaměřena na získávání potřebných dat formou dotazníků. Do šetření bylo zahrnuto 150 respondentů. Ti se vyjadřovali k otázkám preference pracovních, vzdělávacích a zájmových aktivit programu zacházení. Výsledky ukazovaly, že vězněné osoby upřednostňují pracovní činnosti a zájmové aktivity před aktivitami vzdělávacími.

Výsledky šetření byly základem pro navrhovaná opatření, která se týkala širší skladby programu zacházení, vhodných motivačních faktorů a zvyšování zájmů odsouzených o vzdělávací aktivity.

Klíčová slova: prevence kriminality, výkon trestu, vězeňské prostředí, odsouzení, programy zacházení, nabídka aktivit

Summary

The bachelor thesis deals with the issue of the treatment program to structure of prisoners and based on current theoretical solution. The main objective of the study was to evaluate structure of the effectiveness of treatment programs applied to convicted persons and development of prognostic and determine how important role play in treatment programs working activities, leisure activities and education activities.

The theoretical part of the thesis was presented by historical and contemporary perspective on crime, personality of criminals, there were mentioned subjects give the impressions of the prisoners. Furthermore, in this part of the whole process has been described prisoners process and the current problems of the prison's system.

The practical part was focused on obtaining the necessary data through questionnaires. The survey was consisted of 150 respondents. They expressed their preferences on issues of employment, educational and leisure activities of their treatment program. Results showed that prisoners prefer the work activities and recreational activities before the educational activities.

Results of the investigation formed the basis of the proposed action, which concerned broader track treatment program, appropriate motivation factors and increasing the interests of convicted of the educational activities.

Keywords: crime prevention, punishment, prison environment, convicted person, programs of treatment, offer of activities

Obsah

ÚVOD	8
Teoretické východisko práce.....	9
1. Historie a současnost vězeňství	10
1.1 Vězeňský systém ve světě	11
1.1.1 Vězeňský systém ve Spojených státech	13
1.1.2 Vězeňský systém ve Velké Británii	13
1.1.3 Vězeňský systém v Rusku	13
1.1.4 Vězeňský systém v Evropě	14
1.1.5 Vězeňský systém ve Skandinávských zemí	14
1.1.6 Vězeňský systém v německy mluvících zemí.....	14
1.1.7 Vězeňský systém v České republice	15
1.2 Alternativní tresty.....	15
2. Průběh penitenciárního procesu	16
2.1 Zacházení s odsouzenými a specifika prostředí věznic.....	17
2.1.1 Činnost odborných zaměstnanců ve vězeňství.....	19
2.1.2 Osobnosti odsouzených.....	21
2.2 Subjekty podílející se na zacházení s odsouzenými.....	24
2.3 Programy zacházení pro odsouzené	25
2.3.1 Oblasti a hodnocení programu zacházení.....	25
2.4 Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015.....	26
2.5 Současné problémy vězeňství	27
Praktická část.....	28
3. Cíl práce	28
3.1 Stanovení předpokladů	28
4. Použité metody.....	28
5. Charakteristika výzkumného souboru.....	29
5.1 Věznice Příbram	29
5.2 Profil respondentů	29
6. Průběh výzkumu a vyhodnocení údajů.....	34
7. Vyhodnocení předpokladů	40
Závěr.....	41
Návrh opatření.....	42
Seznam použitých zdrojů	43
Seznam příloh.....	45

ÚVOD

Změny, které nastaly po roce 1989 v České republice celkově ovlivnily politický systém, významně se projevily jak ve vzdělávací, sociální, zdravotní i rodinné politice. Transformace se týkala rovněž i oblasti vězeňství. V kriminologii je stále častěji poukazováno na sociální selhání, které má snad největší podíl na vybočení jedince ze stanovených pravidel. Přirozeně, že na chování jedince má také vliv jeho mentalita, rozumové a pohybové schopnosti, dovednosti, ale i prostředí, ve kterém vyrůstá, žije, pracuje.

Trendem moderního vězeňství je působit na odsouzené komplexně, výkon trestu humanizovat a snažit se resocializovat odsouzeného tak, aby návrat do běžného života za branami věznice byl plynulý.

Bakalářská práce je zaměřena na teoretické i praktické zmapování, zda pedagogicko-sociální působení a vlivy na odsouzené jsou efektivní. Část práce je zaměřena na historii a vývoj vězeňských systémů. Navazuje část penitenciárního procesu, zacházení s odsouzenými, specifika prostředí ve věznicích. Velký význam je kladen dále na programy zacházení nabízené ve věznicích. Empirické šetření je zaměřeno na profil respondentů a jejich postoje k nabízeným aktivitám v rámci programů zacházení, jejich zhodnocení a prognostický vývoj do budoucnosti.

Důležitým faktorem ovlivňujícím chování jedinců ve společnosti je prevence předcházení sociálního selhání. Závěr práce je zaměřen na komplex nabídek programů směřující k využívání nových metod při práci s odsouzenými a taktéž na prevenci kriminality. Práce je určena především pro odborné zaměstnance, kteří jsou v přímém kontaktu s vězněnými osobami a také pro zpracování nabídky aktivit, které budou vhodné pro vězněné osoby z pohledu využívání volného času a pro zdravý životní styl.

Cílem bakalářské práce je determinovat postoje odsouzených mužů vykonávajících trest odnětí svobody ve Věznici Příbram, ve vztahu k nabízeným programům zacházení, konkrétně aktivitám v oblasti pracovní, vzdělávací a zájmové jako motivační faktor pro budoucí koncepci a skladbu nabízených aktivit.

Teoretické východisko práce

Každá společnost se řídí určitými normami, na úrovni celospolečenské jsou to především normy právní, které jsou závazné pro všechny. Věznice, jako instituce, není obvykle ve středu zájmů většiny veřejnosti. V posledních dvaceti letech vězeňské systémy mnoha států prošly velkými změnami. Je kladen důraz na možnou resocializaci odsouzeného, práce je zaměřena na zacházení s odsouzenými a jejich zapojení do speciálních a individualizovaných programů zacházení (Pipeková, 1998).

Prevence kriminality dle Vágnerové (1999) zahrnuje soubor nerepresivních opatření, tedy veškeré aktivity vyvíjené státními, veřejnoprávními i soukromoprávními subjekty směřující k předcházení páchaní kriminality a snižování obav z ní. Patří sem opatření, jejichž cílem či důsledkem je zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality a jejích následků, ať již prostřednictvím omezení kriminogenních příležitostí, nebo působením na potenciální pachatele a oběti trestných činů. Mezi tyto opatření patří: sociální prevence, situační prevence, ochrana před trestnou činností, pomoc obětem trestných činů. Mezi objekty prevence kriminality řadíme kriminogenní faktory - sociální prostředí, příčiny a podmínky kriminality, potenciální či skuteční pachatelé trestné činnosti, potenciální či skutečné oběti trestných činů.

Výkon trestu odnětí svobody upravuje Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. ze dne 30. června 1999 a změny některých souvisejících zákonů. Tento zákon upravuje výkon trestu odnětí svobody ve věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic. Výkonem trestu se sleduje dosažení účelu trestu odnětí svobody ve smyslu trestního zákona prostředky stanovenými v tomto zákoně. Výkonem trestu se podle tohoto zákona rozumí též výkon trestního opatření odnětí svobody uloženého mladistvému; jeho výkonem se sleduje dosažení účelu stanoveného zákonem o soudnictví ve věcech mládeže.

Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem (Zákon č.169/1999 Sb.).

1. Historie a současnost vězeňství

V průběhu dějin lidstva, o kterých se zmiňují Kuchta, Válková a kol. (2005) dochází k uplatňování různých druhů trestů, povaha sankcí je ovlivňována vývojem soudnictví, práva a správy a pojetím lidských práv. Postupná humanizace se projevuje jak v četnosti jednotlivých druhů trestu, tak i v charakteru samotného výkonu sankcí.

Vězení ve starověku byla jen místa nucené izolace jedince, trest v těch dobách byl spojován především s myšlenkou pomsty a represe. Trest je ovládán filosofií odplaty a odstrašení. Pachatel je postižen stejným způsobem, jakým sám zasáhl postiženého, tedy dle zásady „oko za oko, zub za zub“. Ve starověkých otrokářských státech se nejčastěji aplikovaly tyto druhy trestů: trest smrti, peněžitá pokuta, zmrzačení těla a vyhnanství (Čírtková, 1998). Odnětí svobody jako racionálně uložený trest starověk neznal. V době feudalismu byly charakteristické obdobné tresty. Za hlavní druhy trestů opět patřil trest smrti, zmrzačení těla, trest peněžitý. V pozdním středověku lidstvo „pokročilo“ téměř k vrcholu mučení, týrání a věznění provinilců. V této době začala vnikat církevní vězení (klášterní vězení a vězení inkvizice), dále to byly hradní vězení, vězení dlužníků, galeje, temnice a vojenská vězení.

První státem řízená reforma, která se týkala vězeňství byla realizována na přelomu 18. a 19. století ve Spojených státech amerických. Vězeňské instituce vznikaly jako výsledek osamocených iniciativ dobročinných společností nebo jednotlivců. Též humanizační ideje nastolily myšlenku nápravy zločinců. První moderní vězeňské objekty měly ráz donucovacího domova, nápravného ústavu. Jejich vznik souvisel s růstem chudoby a vzrůstající tendencí zločinnosti. Vznikaly různé ústavy, které se snažily převychovávat hlavně mladé lidi jako například v roce 1553 v Anglii.

Výrazný rozvoj ve vězeňství je zaznamenán po druhé světové válce a to v humanizačních prvcích. Tyto snahy byly sjednoceny ve „Standardních minimálních pravidlech pro zacházení s vězni“, která byla přijata na Kongresu Spojených národů v roce 1955 (Júzl, 2004).

Reforma vězeňství prošla velkými změnami. Historické prameny hovoří o době křesťanství, kdy byli provinilci trestáni podle zvykového práva, mohli být potrestáni na životě, na těle, případně na majetku, nebo omezením svých práv, ale též vyobcováním ze společnosti, nebo dáním do otroctví a tak zbavením všech práv. Po příchodu křesťanství se přísnost i druhy krutých trestů v některých obdobích poněkud zmírnily. V období středověku bylo již známo, že uvěznění může po určité době a při vhodné

nápomoci kajícího se vězně vyvolat jeho trvalé polepšení. Těžké zločiny se trestaly smrtí zostřenou předchozím mučením a uvězněním v hladomornách, což vedlo k pozvolnému umírání vězňů.

V roce 1918 vzniká Československá republika. Jsou provedeny nezbytně nutné změny, týkající se i vězeňství. V roce 1918 byly vydány nové řády a nově upraveny předpisy o pracovním režimu delikventů. V této době vznikají zvláštní vězeňská oddělení. Trestní právo rozlišovalo trest smrti a přidržení v žaláři. Účelem trestů bylo dosažení určité převýchovy.

Velké změny jsou zaznamenány v Československu po roce 1989, kdy dochází k obnově demokratického státu. V roce 1990 byla vypracována koncepce reformy českého vězeňství, která i dnes představuje východisko i praktický program pro postupné vytváření moderního vězeňského systému. Je dopracována koncepce reformy českého vězeňství v duchu Evropských vězeňských pravidel. Dále pak byla účinností zákona č. 555/1992 Sb., „o vězeňské a justiční stráží ČR“ vytvořena Vězeňská služba ČR.

Vězeňský systém se stále rozvíjí a výkon vazby a trestu odnětí svobody je plně v souladu se všemi mezinárodními konvencemi a závazky, které náš stát přijal, především s Evropskými vězeňskými pravidly přijatými Radou Evropy (Júzl, 2004).

1.1 Vězeňský systém ve světě

Povaha vězeňského systému se odvíjí od představ celé společnosti o zacházení s pachatelem trestné činnosti, od filosofie a trestní politiky. V širších souvislostech dle Coyle (2004) je to obraz pojetí lidských práv, úcty k člověku a jeho osobnosti. V penologických systémech vzniklých v průběhu 18. a 19. století se vykrystalizovaly čtyři základní systémy zacházení s vězněnými:

Pensylvánský systém – vězeň byl umístěn sám, mohl číst Bibli, účastnil se kázání a měl za povinnost zpytovat své svědomí, důvodem této izolace bylo předcházení útěkům, dosažení nápravy bylo umožněno sebepoznáváním, tento systém našel uplatnění v anglické věznici Pentonwile.

Auburský systém – zaveden v roce 1823 ve státě New York, dochází k ústupu od izolace vězňů, je jim umožněno pracovat přes den ve společných dílnách, kde vězni mezi sebou nesměli mluvit, soustavná těžká práce, mlčenlivost byla vynucována tělesnými tresty, na tento systém navazuje pak systém gentský (švýcarská věznice v roce 1825), tento systém sice zmírnil škodlivé účinky úplné izolace, ale jejich příprava na reálný život byla malá.

Smíšený klasifikační systém (ženevský)- vznikl kombinací předešlých systémů, odsouzení zde byli rozdělováni podle věku, délky trestu, pohlaví a charakteru trestné činnosti. Dále podle vzdělání, morálního stavu, počtu předešlých trestů a zdravotního stavu.

Progresivní systém – zásady tohoto systému jsou obsaženy v možnosti přerazování vězňů z přísnějšího typu do mírnějšího režimu a v zohlednění žádoucích změn v chování a odpykané délky trestu. Další členění tohoto typu je dle Kuchty, Válkové a kol. (2005) na anglický, irský a bodovací systém.

Věznice odrážejí některé hodnoty společnosti, ve které se nacházejí, rozdílnost je spatřována například v systému nařízení nástupu do výkonu trestu, mnohé země nařizují vězení pouze těm, kteří spáchali velmi závažný trestný čin, jiné trestají i ty, kteří spáchali drobné přestupky nebo i ty, kteří spáchali trestný čin, ale jsou duševně nemocní.

Coyle (2004) hovoří dále o moderním vězeňském systému a jeho základních pravidlech, kterými jsou:

- právo na lidskou důstojnost,
- právo na lékařskou péči,
- právo na osobní bezpečnost,
- právo na kontakt s rodinou, přáteli a vnějším světem,
- právo na přístup k aktivitám,
- právo na přístup k potřebám právního zastoupení
- právo na respektování potřeb.

Situace v jednotlivých vyspělých státech je v současné době diferencovaná v souladu se specifikou vývoje každého z nich. Povaha vězeňského systému se odvíjí od filosofie trestu a trestní politiky státu.

I přesto, že existují rozdíly v řízení věznic, není věznice izolovanou institucí, je součástí občanské společnosti (Coyle, 2004).

1.1.1 Vězeňský systém ve Spojených státech

Současná doba přinesla mnoho změn ve vězeňském systému této země. Jedná se o důmyslné technické vybavení věznic, železobetonové pevnosti slouží pro umístování nejagresivnějších zločinců. Jsou to věznice s maximální bezpečností. Hála (2005) uvádí, že systém s minimální bezpečností uplatňuje různé programy pro zacházení s vězni. Programy jsou zaměřeny na profesní vzdělávání a programy specializační se zaměřením na snižování deprese, nepřátelství a asociálního přístupu k lidem. Trendem těchto věznic je uplatňování psychoterapie ve výchovném procesu.

1.1.2 Vězeňský systém ve Velké Británii

Věznice jsou rozděleny do pěti kategorií s různou mírou ostrahy. Zařazování a přeřazování vězněných osob je zcela v kompetenci vězeňské správy. Cílem vězeňského systému je pozitivní přístup personálu k vězňům. Z těchto důvodů je právě velmi důležitý výběr odborných zaměstnanců, následně jeho příprava a vedení. Za hlavní článek celého procesu je považován psychotherapeutický postup zaměřený na učení se rolí v občanském životě. Hála (2005) uvedl, že Vězeňská správa zaměstnává nejvíce psychologů a zdravotnických pracovníků s psychiatrickou kvalifikací.

1.1.3 Vězeňský systém v Rusku

Coyle (2004) uvádí, že ubytovací místnosti v ruských věznicích jsou větší než-li 80m² a je zde ubytováno více jak 40 vězňů. Rovněž systém denní a noční je zde sestaven podle věku, délky trestů a pozice odsouzených v tomto seskupení. Rovněž jsou zde i nevyhovující hygienické normy. Ruská vláda má před sebou poměrně dlouhou cestu, která by měla koncepci ve vězeňství změnit a to jak z pohledu stavebních a technických, ale i hygienických norem.

1.1.4 Vězeňský systém v Evropě

V roce 1958 se konal v Ženevě první kongres OSN. Zde byly projednány „Standardní minimální pravidla pro zacházení s odsouzenými“. Byla zde vyslovena myšlenka a filosofie resocializace vězněných osob. Evropská vězeňská pravidla hovoří o tom, že trest je dostatečným tím, že je člověk zbaven svobody, v zacházení s vězněnými osobami má dominovat resocializace a jejich vzdělávání a věznice musí podporovat lidskou důstojnost. Standardy jsou dodrženy ve zdravotní péči i v hygienických podmínkách. Jedním z měřítek je velikost ubytovací plochy pro jednoho vězně, která byla doporučena na 4 m² (Coyle, 2004).

1.1.5 Vězeňský systém ve Skandinávských zemích

Základním principem, o kterém hovoří Vacek (1993) je využívání alternativních trestů. Skandinávské země se tak staví do čela moderní formy zacházení s pachateli trestných činů. Jednotlivé principy zacházení s vězni jsou: normalizace, otevřenost a zodpovědnost. To znamená, že jde o přizpůsobení podmínek ve vězení podmínkám života na svobodě. Dále intenzivně připravovat vězně na život uprostřed reálných situací a co v největší možné míře kontaktovat vnější prostředí. Posledním principem je zvýšení osobní odpovědnosti vězněných osob pro další průběh života. Hála (2005) uvedl, že tyto principy vyžadují kvalifikovaný personál, který je schopen vytvořit a realizovat denní režim tak, aby v něm byly promítnuty všechny tři tyto principy.

1.1.6 Vězeňský systém v německy mluvících zemích

Vězeňský personál je vysoce profesionální. Denní režim je pro vězněné osoby sestaven tak, aby byl využitý smysluplně a byl pro odsouzené motivující. Jde především o rozmanité pracovní aktivity, profesní přípravu, sportovní aktivity a rukodělné a umělecké činnosti. Dále jsou zařazeni do zacházení i aktivity směřující ke snižování negativních důsledků z uvěznění a aktivity směřující k integraci odsouzených do společnosti (Hála, 2005).

1.1.7 Vězeňský systém v České republice

Vězeňský systém prodělal řadu významných změn a to od rozpadu habsburské monarchie, následně po roce 1918, kdy byly vydány nové řády a nově upraveny předpisy o pracovním režimu delikventů. V této době vznikají zvláštní vězeňská oddělení. Trestní právo rozlišovalo trest smrti a přídržení v žaláři. Nová pravidla byla stanovena k dosažení převýchovy (Júzl, 2004).

Významným rokem je rok 1989, kdy dochází k obnově demokratického státu. V roce 1990 byla vypracována koncepce reformy českého vězeňství, která i dnes představuje východisko i praktický program pro postupné vytváření moderního vězeňského systému. V následných letech je dopracována koncepce reformy českého vězeňství v duchu Evropských vězeňských pravidel. Účinností zákona č. 555/1992 Sb., „o vězeňské a justiční strážci ČR“ byla vytvořena Vězeňská služba ČR.

Výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody je plně v souladu se všemi mezinárodními konvencemi a závazky, které náš stát přijal, především s Evropskými vězeňskými pravidly přijatými Radou Evropy.

1.2 Alternativní tresty

Podle mezinárodních dokumentů OSN a Rady Evropy se alternativním trestem rozumí trest, kdy odsouzený nevykonává trest odnětí svobody ve věznicích. Tento druh trestu nesmí zahrnovat ztrátu osobní svobody. Vzhledem k tomu, že neustále rostou náklady na výkon trestu odnětí svobody a věznice jsou dlouhodobě přeplněny, jeví se ukládání alternativních trestů a řešení méně závažných trestných činů formou mediace za jedno z možných řešení tohoto problému naší společnosti.

Probace jako alternativa k nepodmíněnému trestu odnětí svobody vznikla v polovině minulého století v USA (ve státě Massachusetts byla uzákoněna již v r. 1878) a postupně se formovala v rámci anglosaského právního systému (v Anglii zakotvena v r. 1907). V kontinentální Evropě se probace vyvinula z klasického podmíněného odsouzení, kde se postupně začaly objevovat probační prvky (Rozum, Kotula a Vojtěch, 2010). Nizozemsko je považováno za zemi s nejdelší tradicí probace. Nizozemská probační služba datuje své založení již rokem 1823, kdy kupci založili první spolek probační služby na pomoc pachatelům, protože poznali, že pouhý trest nic neřeší (Zengering, 1996).

Kuchta a Válková (2005) popisují jednotlivé kategorie alternativních trest:

1. částečná detence (obsahem tohoto opatření je uvěznění pachatele na část dne, zpravidla na noc nebo na dobu, kdy nevykonává určené činnosti), obdobně je využíváno víkendové věznění,
2. peněžitý trest a výchovná opatření (zejména u mladistvých pachatelů, jedná se o návštěvy u sociálních pracovníků spolu s rodiči),
3. obecně prospěšné práce,
4. opatření umožňující ustoupení od uloženého trestu odnětí svobody – jde o odložení rozsudku, o upuštění od potrestání.

2. Průběh penitenciárního procesu

Trestnou činnost lze chápat jako projev poruchy sociálně adaptačních schopností a dovedností. Obvinění z trestného činu představuje pro většinu lidí značnou psychickou zátěž. Vágnerová (2004) hovoří o pocitu jistého ohrožení, protože jedinec nebyl zatím souzen. Je to pocit nejistoty a strachu z budoucnosti.

Každá společnost si stanoví pravidla, kterými reguluje chování jednotlivců tak, aby jejich soužití bylo přijatelné. Společnost má vlastní právní normy a nepsaný morální řád. Kriminální chování je takové, které porušuje právní normy, je hodnoceno jako nepřijatelné, protože vede k újmě nebo strádání lidí, kteří se stali jeho obětí (Vágnerová, 2004).

Počátek vlastního penitenciárního procesu začíná již ve vyšetřovací vazbě, což je zabezpečovací zařízení využívané vyšetřovatelem v průběhu přípravného řízení. Následuje zpravidla vykonání tradičního výkonu vazby a převod do výkonu trestu odnětí svobody. Trest odnětí svobody dle Vágnerové (1999) má dvojí účel; jednak ochranu společnosti a odstrašení delikventů od další kriminální činnosti a dalším účelem je úprava a navození nového chování, kde trest představuje jeden ze dvou základních výchovných prostředků, druhým je odměna. Pobyť ve vězení znamená ztrátu svobody a strádání v oblasti mnoha dalších potřeb. Prostředí je odlišné od prostředí běžného života. Trest odnětí svobody mění prožívání, uvažování i chování odsouzených. Adaptace na prostředí vězení základním způsobem mění hodnoty, normy a vzorce chování.

K naplnění filozofie výkonu trestu odnětí svobody, pro české vězeňství, jsou stanoveny následné strategické cíle:

- dynamicky zajistit vnější bezpečnost a bezpečí pro společnost, vězně a vězeňský personál,
- eliminovat rizika představovaná jednotlivými vězněnými osobami, koncipovat a realizovat nově diagnostikování, klasifikaci a umísťování vězněných osob,
- činit kroky k dalšímu zintenzivnění spolupráce s Probační a mediační službou ČR,
- zjednodušit strukturu vězeňských zařízení, přičemž základ této struktury budou tvořit pouze tři typy věznice (dozor, ostraha a vazební věznice),
- na základě zkušeností z rozvinutých vězeňských systémů zvýšit účast odborných diagnostických pracovišť při zařazování a přerazování vězňů,
- zpracovat a realizovat strategii zaměstnávání vězněných osob směřující k rozšíření možností zaměstnávání (i během vazby),
- modernizace a výstavba nových vězeňských zařízení,
- budovat moderní a otevřený systém přístupný změnám, s ohledem na změny ve zdravotnictví dořešit systém zdravotnické péče o vězněné osoby i personál (Dokument - Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015).

2.1 Zacházení s odsouzenými a specifika prostředí věznic

Trest odnětí svobody může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody, tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti (Zákon č.169/1999 Sb.).

Prostředí věznice jako jistý specifický vymezený prostor obsahuje podněty rovněž nezbytné pro rozvoj osobnosti, odsouzený na podněty tohoto prostředí reaguje, přizpůsobuje se mu. Samozřejmě, že prostředí v těchto zařízení podléhá změnám pod vlivem lidí, tyto složité podmínky vývoje, které určují rozliční činitelé, tvoří podstatu funkcionálního sepětí člověka a prostředí. Člověk díky své aktivitě může a dokáže prostředí měnit. Právě proto, se vězeňská služba zabývá tím, jak formovat prostředí

ve věznicích tak, aby pozitivně působilo na osobnost vězněného ve snaze ovlivnit jeho způsob života (Kraus, Poláčková a kol. 2001).

Dobře vedené vězení je takové, které má slušné a lidské prostředí. Tím je myšleno, že vězeňské systémy mají mít jasné pojetí o svých cílech, úkolech a hodnotách. Existují dle Coyla (2004) tři klíčové soubory postupů, které jsou mezi sebou propojeny. Prvních z nich je propojení procesu trestní justice s veřejným systémem, druhým je soubor na vytvoření dobře fungující organizace vězeňské služby, třetím souborem je vedení, řízení personálu i vězňů. Základem všech těchto souborů je pak komunikační systém, ve kterém je nutné porozumět strategii řízení, jejímž cílem je dynamické vedení.

Uvedené soubory je nutné uvést do praxe, s tímto souvisí i ekonomická stránka, neboť ta napomáhá k vytváření vhodného a důstojného prostředí pro vězněné osoby. Věznice jsou hmotné instituce, tvořené budovami v určitém prostředí. Zajištění vhodného ubytování pro odsouzené je jedním z úkolů ředitelů věznic. Rovněž využívání vhodných prostorů pro aktivity s odsouzenými přispívá ke kvalitě práce s vězněnými osobami. Důležitými prostory ve věznicích jsou i vycházkové dvory, ateliéry, učebny, místa pro bohoslužby, terapeutické místnosti a neméně důležitými jsou prostory i pro personál, kde lze provádět individuální poradenství či rozhovory s odsouzenými.

V souvislosti s výše uvedeným jsou stanoveny cíle při práci s odsouzenými dle věkových skupin, dále zda se jedná o prvovězněného odsouzeného, cizince, minority, odsouzeného zařazeného do seznamu možných pachatelů násilí nebo objektu napadení či s nízkou mentální úrovní. Snahou pracovních týmů na oddělení výkonu trestu je zpracování projektů, které napomohou konstruktivnímu řešení při práci s odsouzenými.

Program zacházení je výchovný prostředek, jehož základem je vedení odsouzených k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a naplňování účelu výkonu trestu. Tyto programy jsou sestavovány z jednotlivých aktivit vycházejících z možností věznice. V rámci tohoto programu se pro odsouzené s trestem odnětí svobody delším než jeden rok nejméně tři měsíce před propuštěním vytvářejí podmínky pro jejich samostatný způsob života po propuštění.

Prostředí, ve kterém se odehrává proces resocializace, by mělo pozitivně působit na utváření a výchovu jedince. Výkon trestu svobody pro mnohé znamená žít v určitém izolovaném světě bez běžných věcí (Matoušek, 1998).

Věznice se člení podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do skupin:

- s dohledem,
- dozorem,
- ostrahou,
- se zvýšenou ostrahou (Zákon č.169/1999 Sb.)

V souladu s evropskými standardy je věnována velká pozornost také na zvyšování profesní úrovně zaměstnanců vězeňské služby. Ve specifických pracovních podmínkách, které jsou ve značné míře odlišné od mnoha klasických profesí, je nutné dbát zřetel na odbornou způsobilost zaměstnanců. Zaměstnanec musí být odborně proškolen tak, aby byl odolný zátěži, zvládl práci s problémovými jedinci, uměl uplatnit základy pedagogiky a psychologie do praxe. Důležitými prvky uplatňované při práci s odsouzenými jsou podle Komárkové, Slaměníka a Výrosta (2001) zásady interakce, akceptace a respektování jednotlivce a skupiny.

2.1.1 Činnost odborných zaměstnanců ve vězeňství

Práce zaměstnanců vězeňské služby je velice náročná a klade i vysoké nároky na jejich odbornost. Vězněným osobám se na oddělení výkonu trestu věnuje tým odborných zaměstnanců věznice. V přehledu jsou uvedeny stěžejní profese zaměstnanců, kteří se podílí na přímé výchovné práci včetně uvedení jejich kompetencí.

Vychovatel plní při práci s odsouzenými samostatně a tvůrčím způsobem mimo jiné zejména tyto úkoly:

- zná a pedagogicky usměrňuje jemu svěřené odsouzené,
- aktivně se zúčastňuje odborných komisí a veřejného zasedání soudů,
- vede osobní karty odsouzených i v programu vězeňského informačního systému,
- dbá na kázeň odsouzených, pořádek a jejich upravenost,
- realizuje svěřenou kázeňskou pravomoc,
- vytypovává odsouzené jako MON (možné objekty násilí),
- eliminuje příčiny vzniku mimořádných událostí,
- podílí se na zajišťování organizace chodu oddělení (korespondence, telefony, balíčky, návštěvy atp.),
- sestavuje program zacházení,
- spolupracuje s ostatními specialisty.

Vychovatel by měl být základním článkem v práci s vězněm. Bohužel současná situace ve věznicích je taková, že ve většině věznic není dostatečně posílen počet vychovatelů a s narůstající řadou administrativních úkolů dochází k tomu, že samotné výchovné poslání těchto zaměstnanců je až na druhém místě.

Speciální pedagog při práci s odsouzenými plní samostatně a tvůrčím způsobem mimo jiné zejména tyto úkoly:

- zpracovává koncepci rozdělení pracovních týmů pro jednotlivé kategorie odsouzených a program zacházení,
- provádí pedagogickou diagnostiku,
- zpracovává v rámci plánu přehled aktivit,
- zúčastňuje se porad s vedoucím oddělení a ředitelem věznice,
- realizuje svěřenou kázeňskou pravomoc (přerušování výkonu trestu, pobyt mimo věznici),
- vede pedagogické pohovory a činnost v krizi, zkoumá příčiny vzniku mimořádných událostí, garantuje u svěřených odsouzených odbornou úroveň realizace programů zacházení a metodicky usměrňuje práci vychovatele.

Sociální pracovník při práci s odsouzenými uplatňuje:

- pracovat v souladu s etickými principy sociální práce,
- profesionálně využívat vlastní osobnost,
- znát strategii ekonomické a sociální spravedlnosti,
- rozumět historii sociální práce a znát její současnou podobu,
- uplatňovat své znalosti na všech úrovních,
- rozumět interakci mezi jednotlivcem a sociálními systémy různých úrovní,
- umět zhodnotit vlastní činnost, dokázat komunikovat s různými typy klientů, kolegů a s veřejností,
- umět poskytovat supervizi a konzultace v oblasti vlastní specializace,
- umět pracovat ve struktuře vlastní organizace a v systému poskytování sociálních služeb.

Psycholog při práci s odsouzenými plní samostatně a tvůrčím způsobem úkoly:

- v potřebné míře psychologicky diagnostikuje svěřené odsouzené,
- zpracovává posouzení včetně doporučení k zacházení,

- zabezpečuje individuální psychologickou péči o odsouzené, kteří se nacházejí v krizových psychických stavech,
- podílí se na vyhodnocování a účinnosti konkrétních programů zacházení svěřených odsouzených, v oblasti své odbornosti podává taktéž stanoviska k ubytování odsouzených a jejich převedení v rámci vnitřní diferenciaci,
- podílí se na rozhodování a zařazení odsouzených do seznamu objektu možného napadení, psychicky labilních a konfliktních odsouzených,

2.1.2 Osobnosti odsouzených

Trest odnětí svobody přináší odlišné zkušenosti, a proto se mění prožívání, uvažování i chování trestaných. Vězeňské prostředí má svá vlastní pravidla, více či méně odlišná od obecně platných norem. Ve vězení jsou užitečné jiné vzorce chování. Způsoby chování získané na svobodě vyhasínají, nejsou zde potřebné, někdy jsou dokonce nežádoucí a spoluvězni sankcionované. Adaptace na prostředí věznice ovlivňuje hodnoty, normy i standardy chování, a to se nakonec stává překážkou návratu odsouzeného do společnosti. Vlivem dlouhodobého pobytu ve věznici může u odsouzených dojít k určité, obvykle jen dočasné změně některých osobnostních vlastností. Vězeňský způsob života je pro většinu lidí frustrující a míra celkového neuspokojení se ventiluje nenávistí, nakonec i vůči vlastní osobě. Obvyklý nedostatek hlubších citových vazeb mezi spoluvězni posiluje tendenci uzavírat se do sebe. Riziko suicidiálního chování je zvýšené, především v období po uvěznění. Může jít o sebevraždu nebo sebepoškozování. Toto bývá signálem poruchy osobnosti, nebo i radikálním pokusem, jak dosáhnout požadovaných úlev (Čírtková, 2004).

K typové diferenciaci lidí dochází v důsledku diferenciaci společenských funkcí, rolí, chování i prožívání, včetně přírodních vlastností. Psychologická typologie znamená zařazení podle dominantních vlastností, chování nebo prožívání. Jsou to např. delikventi, obvinění, obžalovaní, věznění i propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Vývojem psychologie a volbou různých hledisek nazírání na člověka vznikaly různé typologie, které měly za úkol usnadnit hodnocení, třídění i porozumění zvláštností projevu člověka.

Tabulka č. 1 - Hippokratova humorální typologie (vychází z poměrů tělesných šťáv)

Temperament	Vlastnosti nervové soustavy				Chování a prožívání
	vzruch	útlum	rovnováha	pohyblivost	
<i>sangvinik</i>	silný	silný	značná	značná	život, pohyb, nestálost
<i>flegmatik</i>	slabý	silný	značná	malá	pomalost, mírnost malá adaptabilita
<i>cholerik</i>	silný	slabý	malá, převládá vzruch	značná	ukvapený, výbušný neovládá se
<i>melancholik</i>	slabý	slabý	převládá útlum	malá	pomalý, utlumený převládají city

Tabulka č.2 - Kretschmerova psychologická typologie (založena na stavbě těla)

stavba těla	<i>pyknik</i>	<i>astenik</i>	<i>atletik</i>
temperament	cyklotymní	schizoidní	ixotymní
postoj k světu	realista	idealista	pro sebe žijící
postoj k jiným lidem	družný, sdílný, kontaktní	uzavřený, zdrženlivý v kontaktech	pasivní, družný, váhavý
emoční ladění a stálost emocí	mezi veselím a smutkem, malá vzrušivost rychle odeznívá	mezi přecitlivělostí a chladem, vzrušivost, napětí, nejistota	mezi flegmaticností a vzrušivostí, rychle odeznívá
psychické tempo	výkon mezi pohodlností a pohyblivostí	výkon mezi čilostí a ochabnutím	bez výkonů, klidný, pomalejší, stálý
reflexe	velká citová rezonance při malé trvalosti a síle	rezonance nevelká, ale hluboká a trvalá	malá rezonance až měkkost
mysl	srdečnost, spoluúčast, dobromysl a humor	chladnost až studenost	závislost a věrnost
myšlení	konkrétní předmětné	abstraktně formální systemizující	abstraktně traktní střízlivé pedantské
adaptabilita	velká	malá	dostatečná

Dalšími typologiemi jsou Jungova psychologická typologie, která vychází ze základů polarit (introverze, extroverze) a podle psychických funkcí (myšlení, cítění a intuice). Schindlerova psychologická typologie, která je založena na sociálně-psychologickém postavení jedinců (alfa, beta, gama, omega). Eysenkova typologie temperamentu, která operuje s pojmy extroverze, introverze, neuroticismus, labilita a stabilita.

Podle Čírtkové (2004) rozlišuje obecná typologie 5 základních typů osobností pachatele trestných činů, do kterých lze zařadit kriminální populaci:

1. socializovaný (normální) typ – jeho myšlenkové pochody jsou srozumitelné, má vytvořené svědomí, jeho reakce na trestný čin odpovídá běžným představám (lítost, obava o další životní cíle).

2. neurotický typ - osobnost je nápadná tím, že se v ní vyskytují neurotické poruchy jako je úzkostnost, depresivní ladění. Kriminální jednání je důsledkem nevyřešených emocionálních konfliktů. Typický neurotický pachatel je převážně mladého věku, kriminální jednání je zpravidla protestem proti rodině. Má fungující svědomí, proto je možné se odvolávat na jeho morální zábrany.

3. typ s poruchou osobnosti - předpokládá se u něj značný podíl na kriminálním jednání. Osobnost, její temperamentové a charakterové rysy sehrávají výraznou roli. Chování je převážně amorální a asociální, vyznačuje se impulzivními neodpovědnými činy a to i ve způsobu spáchání trestného činu.

4. mentálně retardovaný typ - osobnost se vyznačuje nízkou inteligencí. Používá omezenou slovní zásobu, jednoduché věty, není schopen vzhledu do motivace druhých a často není schopen verbalizovat vlastní pohnutky. Trestná činnost je jednoduchá a přímočará. Často se dopouští násilné trestné činnosti, při skupinové trestné činnosti bývá vykonavatel nápadů a iniciativy druhých.

5. psychotický typ - osobnost trpí duševním onemocněním. Trestné činy jsou většinou násilné, na první pohled nápadné svou bizarností, nesrozumitelností a i brutalitou. Motivace je nápadně nečitelná, zvrácená, nepochopitelná normálními měřítky.

Ve výzkumu osobnosti pachatele byly popisovány rovněž osobnosti prvovězňného a recidivního pachatele pomocí 4 faktorů – rysů osobnosti emocionálně laděné, dle úrovně zformovaného svědomí, sociální reaktivity a asertivity. Netík (1997) popisuje dále typologii osobnosti pachatele:

- typ socializovaný,
- nesocializovaný agresor,
- konformní moron (snížená inteligence),
- nezvladatelně puzený, nezdrženlivý,
- neurotický,
- nepřátelský,
- podrobivý,
- anxiózní, tj. úzkostný, manipulátor.

Olejníček (2004) uvádí, že ve vězeňském prostředí se setkáváme s anomálním chováním, které se projevuje hlavně v poruchách emotivity (afektivní dráždivost, deprese, apatie). Vedle emocí je často snížena volní složka osobnosti. Osobnost je charakteristická slabostí, váhavostí, bezbranností, ale i unáhleností v jednání. Setkáváme se změnou životních postojů,

s méněcenností, simulací a dalšími obrannými mechanismy. Mezi poruchy chování řadíme např. individuální hladovku, různé formy sebepoškození, šikanu a psychickou manipulaci, agrese, anomální uspokojování sexuálních potřeb, ničení věcí a krádeže, verbální agrese proti personálu, vydírání, korupci.

2.2 Subjekty podílející se na zacházení s odsouzenými

Speciální pedagogika je jednou z velmi významných pedagogických disciplín. Proto ji lze definovat jako vědu o zákonitostech speciální výchovy, vzdělávání, pracovního a společenského uplatnění „handicapového“ jedince, který vyžaduje zvláštní přístup (Pipeková, 1998).

Jak již bylo zmiňováno, nemalý vliv na úspěšnost při zacházení s odsouzenými má složení personálu. Jejich přirozená autorita musí vycházet z jednání a chování a také umění vést a motivovat ostatní k danému cíli. V rámci reformy vězeňství a z důvodu komplexního zacházení s vězněnými osobami jsou vytvořeny pracovní týmy odborných zaměstnanců, kteří se podílejí dle své působnosti a kompetencí na realizaci výchovného procesu.

Dalším subjektem podílejícím se na zacházení s vězněnými osobami jsou odloučená pracoviště středních odborných učilišť a odborná učiliště.

Mezi pomáhající subjekty patří i sociální práce a sociální pedagogika. Cíle sociálních i společenských snah můžou lidé vnímat v různých dobách pokaždé jinak. Jakmile považujeme za nutné násilně prosazovat vlastní hodnotové systémy, vědomí jejich křehkosti by nás mělo vést k opatrnosti. Základem dovedností u těchto profesí je výbava v oblasti sociální komunikace a diagnostiky, vedení dokumentace a využívání preventivních a terapeutických metod, dovednost řešení problémů, komunikační dovednosti (Matoušek, 2003).

Bajer (2005) hovoří také o Probační a mediační službě, jako o pomáhajícím subjektu a jeho základních cílech:

- úsilí o integraci pachatelů zpět do společnosti
- úsilí o podporu obětí trestné činnosti
- úsilí o ochranu komunity před opakováním trestné činnosti

Aktuálně se také řadí do uváděných subjektů i projekty nabízené nevládními organizacemi, které napomáhají získat odsouzeným potřebné např. odborné vzdělání, které odsouzení využijí po ukončení výkonu trestu na trhu práce. Pomoc těchto organizací mohou odsouzení využívat i po propuštění z výkonu trestu.

2.3 Programy zacházení pro odsouzené

Během nástupu odsouzeného do výkonu trestu je nutné kvalitně, teoreticky a prakticky připravit odsouzeného ke zvládání základních povinností, včetně požadavků na osobní upravenost, ustrojenost, ale také na účinnost výběru aktivit a plnění požadavků, které vyplývají z koncepce celovězeňské nabídky aktivit.

V návaznosti k tomu je v nadstavbě nabízených aktivit umožněna odsouzeným poradenská činnost psychologa, pedagoga, sociálního pracovníka, popřípadě dalších odborných zaměstnanců oddělení výkonu trestu. Dále odsouzení mohou využívat i programy nabízené dalšími subjekty, ať se jedná o oblast vzdělávací, terapeutickou i poradenskou. Tím je myšleno využívání spolupráce s nevládními organizacemi a také Probační a mediační službou, Azylovými domy a sociálními kurátory. Tyto činnosti jsou následně součástí individuálního zacházení s vězněnými osobami (Matoušek, Kroftová, 1998).

2.3.1 Oblasti a hodnocení programu zacházení

1. Cíl programu zacházení – je stanoven s ohledem k trestné činnosti odsouzeného, jeho osobnostním vlastnostem, schopnostem, s využitím jeho dosavadních pracovních zkušeností a také k vytváření si návyků na kvalitní trávení volného času, zamyšlením se nad trestnou činností a také k plynulé přípravě na život po propuštění. Cíle vychází z možností a skladby nabízených aktivit.
2. Pracovní oblast programu zacházení – v praxi se tato oblast skládá z možnosti pracovního zařazení a také využíváním nabízených pracovních činností, které jsou potřebné pro každodenní provoz věznice.
3. Vzdělávací oblast – aktivity jsou především zaměřené na rozvoj dosavadních všeobecných a jazykových dovedností, počítačové a ekonomické gramotnosti, odsouzeným je rovněž nabízena možnost rekvalifikačních kurzů a docházka do školských vzdělávacích středisek.
4. Speciálně výchovná oblast – aktivity jsou zaměřeny terapeutickým směrem, jejich cílem je poznání sama sebe. V této oblasti je poskytována i pomoc odsouzeným, kteří se nacházejí v tíživých stavech.
5. Zájmová oblast – cílem této oblasti je naučení se využívání volného času, naučení se zdravému způsobu života, uvolnění se.

6. Oblast utváření vnějších vztahů – odsouzený se v této oblasti snaží o udržení pravidelných kontaktů se svým sociálním zázemím, obnovení ztráty sociálních kontaktů.

Konkrétní programy (viz příloha č.1) zacházení jsou po stránce formální sjednocené, přesto v každé věznici nesou osobitou pečeť svých zpracovatelů – zejména koordinátorů pracovních týmů, kterými jsou speciální pedagogové.

Naplnění cíle programu zacházení jednotlivého odsouzeného se hodnotí pravidelně ve stanovených termínech. Program zacházení lze v průběhu výkonu trestu v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného aktualizovat. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení je vždy projednáno zpracovatelem, zpravidla vychovatelem oddělení výkonu vazby a trestu s odsouzeným.

Programy zacházení jsou zpravidla vyhodnocovány jednou:

- a) za měsíc ve věznici pro mladistvé,
- b) za dva měsíce ve věznici s dohledem a dozorem a ve výstupních odděleních věznic s ostrahou a se zvýšenou ostrahou,
- c) za tři měsíce ve věznici s ostrahou,
- d) za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou.

2.4 Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015

K naplnění filozofie výkonu trestu odnětí svobody si české vězeňství pro příští desetiletí stanovuje následující strategické cíle:

- dynamicky zajistit vnější bezpečnost a bezpečí pro společnost, vězně a vězeňský personál, eliminovat rizika, představovaná jednotlivými vězněnými osobami, koncipovat a realizovat nově diagnostikování, klasifikaci a umísťování vězněných osob,
- činit kroky k dalšímu zintenzivnění spolupráce s Probační a mediační službou ČR,
- zjednodušit strukturu vězeňských zařízení, přičemž základ této struktury budou tvořit pouze tři typy věznice (dozor, ostraha a vazební věznice),
- na základě zkušeností z rozvinutých vězeňských systémů zvýšit účast odborných diagnostických pracovišť při zařazování a přerazování vězňů,
- zpracovat a realizovat strategii zaměstnávání vězněných osob směřující k rozšíření možností zaměstnávání (i během vazby),
- modernizace a výstavba nových vězeňských zařízení,

- budovat moderní, otevřený systém, přístupný změnám,
- s ohledem na změny ve zdravotnictví dořešit systém zdravotnické péče o vězněné osoby i personál.

Dalšími cíli je zajištění bezpečnosti, neboť pouze tak lze ve věznici zajistit důstojný život, práci a humánní zacházení s vězněnými osobami. Zajištění bezpečnosti a bezpečí je důležitým předpokladem ke kvalitnímu provádění programů zacházení a dalších aktivit. Rovněž současné pojetí personální práce je charakterizováno přechodem od administrativního modelu, představovaného především personální evidencí a přípravou rozhodnutí k manažerskému typu stylu práce s lidmi. Je zdůrazňován význam vzdělávání, kariérního plánování, motivačních nástrojů a hodnocení výkonů.

Coyle (2004) uvádí, že při určování celostátních směrů rozvoje vězeňství je nutné předpokládat, že každý profesionální vězeňský systém se bude muset čas od času vypořádat s nezdary. Pravděpodobnost, že se nezdary občas mohou objevit, by neměla být použita jako záminka pro nastolení takového stylu řízení, který by se pokoušel kontrolovat každý detail provozu věznic z jednoho celostátního centra.

Koncepci rozvoje českého vězeňství do roku 2015 lze považovat za základní plánovací dokument pro stanovené období. Nelze ji chápat jako impuls k dramatickým či revolučním změnám v českém vězeňství. Je to jen přirozená reakce na měnící se podmínky a nové vývojové trendy i změny některých zákonů.

2.5 Současné problémy vězeňství

Přeplněnost věznic je aktuálním problémem současného vězeňství. Tento problém způsobuje nejen malý životní prostor pro vězně, ale i pochopitelné narůstání počtu konfliktů mezi nimi. Vězeňský personál nemá možnost důsledně diferencovat vězně a často spolu musejí žít lidé, kteří se svými vlastnostmi, charakterem a dalšími aspekty osobnosti spolu nesnesou. Svoji roli hraje i „ponorková nemoc“ a některé další aspekty, jako homosexuální vztahy, tzv. „kolchozy“ apod. Velmi podceňovanou problematikou je nárůst počtu vězněných cizinců v ČR a tím i nárůst možných národnostních konfliktů.

V důsledku této přeplněnosti pak dochází k vyčleňování prostor původně určených k zájmovým aktivitám pro ubytování dalších vězňů. Bude nutno provést systémové změny a legislativně dořešit stávající alternativy k trestu odnětí svobody. Je též nezbytné prohloubit činnost v oblasti dohledu nad podmíněně odsouzenými, aby se lépe předcházelo recidivě.

Praktická část

Z teoretické části vyplývá, že významnou úlohu pro zacházení s odsouzenými zaujímá právě postoj jednotlivců tedy odsouzených, kterých se skladby programů zacházení a další vzdělávání bezprostředně týkají. Těmito jedinci jsou lidé, kteří mají různé sociální zázemí, rozdílné životní hodnoty a odlišné rysy osobnosti. Tyto aspekty pak jednoznačně ovlivňují celkovou strukturu nabízených alternativ programů zacházení, rovněž ovlivňují jejich postoje k životním situacím, které je dospělý jedinec nucen v průběhu života řešit.

3. Cíl práce

Cílem bakalářské práce bylo zhodnocení skladby a účelnosti programů zacházení uplatňovaných u odsouzených osob a jejich prognostický vývoj a dále zjištění, jak významnou roli sehrávají v programech zacházení pracovní aktivity, zájmové činnosti a vzdělávací aktivity.

3.1 Stanovení předpokladů

Úkolem empirického šetření bylo získání poznatků a postojů odsouzených ke skladbě a nabídce programů zacházení během výkonu trestu odnětí svobody a to v několika rovinách:

- z hlediska přístupu k pracovním činnostem
- z hlediska zájmů odsouzených o další vzdělávání
- z hlediska zájmů odsouzených o méně náročné zájmové činnosti.

Cílem výzkumu bylo zmapování postojů odsouzených mužů vykonávajících trest odnětí svobody ve věznici s dozorem. Výsledky tohoto šetření by mohly být potřebné pro zpracovávání nabídky aktivit pro odsouzené na další období a pro jejich vlastní seberealizaci.

4. Použité metody

Pro účely konkretizace způsobu získávání potřebných dat byla zpočátku využita explorativní metoda rozhovoru. Respondenti odpovídali na zadané uzavřené otázky. Bohužel se tato metoda v praxi neuplatnila, neboť nebyla zachována potřebná anonymita a výpovědi odsouzených by byly spíše zkreslující a také z časových důvodů bylo od této metody ustoupeno. Následně byla použita explorativní metoda dotazníku. Ten umožnil rychlé získávání většího množství informací, na jejichž základě je možné sestavit přehled

a analyzovat postoje, zájmy celé sledované skupiny i jedinců v kvantitativní podobě. Metoda byla využita také z důvodů, že je více objektivní, neboť respondentům byla zaručena anonymita.

5. Charakteristika výzkumného souboru

5.1 Věznice Příbram

Vznik Věznice Příbram se pojí též s místními geologickými podmínkami a s kontextem politické atmosféry doby padesátých let, ve které se vězeňské zařízení stalo součástí represivních složek státní moci. Myšlenky třídního boje pronikly do právní úpravy československého vězeňství, k jehož cílům patřilo taktéž potlačování a izolace třídních nepřátel. Z těchto řad se rekrutovala skupina odsouzených, známá dnes pod pojmem „političtí vězni“. Začátkem 50. let byl na Příbramsku proveden geologický průzkum, který prokázal přítomnost uranové rudy. Z důvodu možnosti hlubinné těžby byl v roce 1953 urychleně založen nápravně pracovní tábor (NPT), kde byli vězni využíváni především k pracím v primární sféře československého průmyslu. V pozdějších letech bylo vězňů využíváno v našem regionu ve stavebnictví (příbramské sídliště), strojírenství i zemědělství. Bytíz byl největším z uranových táborů na území republiky s ubytovací kapacitou až 2000 odsouzených. V roce 1962 zde v důsledku poddolování došlo k propadu táborové kuchyně spolu se dvěma vězni, což mělo za následek zrušení původního samostatného tábora a vystavení nového v jeho blízkosti, který slouží dosud. Po přijetí zákona o výkonu trestu odnětí svobody roku 1965 vyvstala nutnost zlepšení materiálně technických podmínek. Tábor Bytíz se stal nápravně výchovným ústavem, v té době se změnila i koncepce vězeňství a do ústavu byli přijati první specialisté.

Věznice Příbram je koncipována jako věznice s ostrahou, ve věznici je zřízeno jedno oddělení s dozorem a jedno oddělení s dohledem, které je umístěno mimo střeženou část.

5.2 Profil respondentů

Pro potřeby budoucího pedagogického působení na vězněné osoby byl proveden průzkum tak, aby výzkumný vzorek reprezentoval skupiny odsouzených mužů, kteří vykonávají trest odnětí svobody ve Věznici Příbram na oddělení s dozorem (viz příloha č.2). V průzkumu byl zohledněn věk odsouzených, dosažené vzdělání, zaměstnání před výkonem trestu a rodinný stav odsouzených. Odsouzení dotazníky vyplňovali dobrovolně po jejich předchozím souhlasu. Do průzkumu bylo zařazeno celkem 220 odsouzených. Z tohoto počtu však bylo

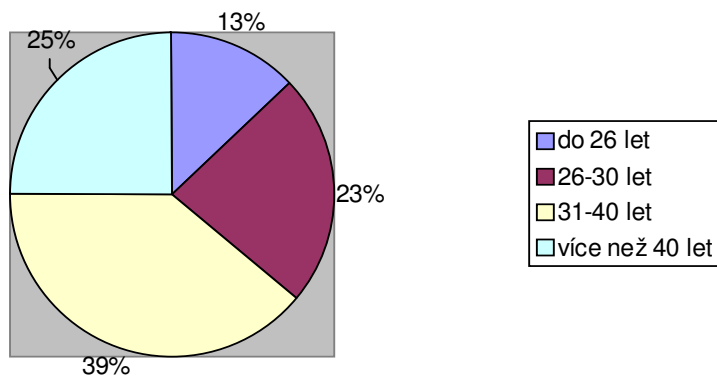
vraceno pouze 158 vyplněných dotazníků a po jejich vyhodnocení bylo do dalšího šetření zařazeno 150 dotázaných odsouzených (kompletně vyplněné dotazníky). Z počtu 150 odsouzených bylo 30 odsouzených poprvé ve výkonu trestu. Věk respondentů byl rozdělen do čtyř věkových kategorií – viz tabulka č. 3.

Tabulka č.3 – Věkový profil respondentů

Věková kategorie	Počet odsouzených	Procenta %
20 - 26 let	20	13
26 – 30 let	34	23
31 - 40 let	58	39
40 - 65 let	38	25

Z tabulky vyplývá, že nejpočetnější skupinou odsouzených je věkové hranici 31 až 40 let, což je 39 % z celkového počtu oslovených respondentů. Nejméně početnou skupinou jsou odsouzení do věku 26 let, což činí 13 %. Poměrně vyrovnanými skupinami jsou věkové hranice do 30 let a více než-li 40 let. Níže je uvedeno i grafické znázornění věkového rozdělení respondentů.

Graf č.1 – Procentuální věkové rozložení respondentů

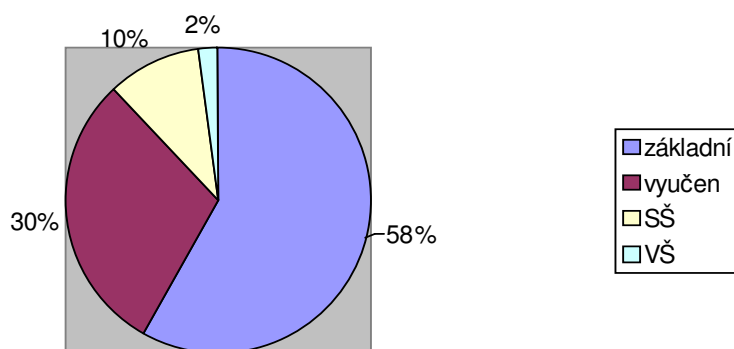
Další sledovanou položkou bylo dosažené a ukončené vzdělání odsouzených, které výraznou měrou ovlivňuje jejich zaměření a zájmy.

Tabulka č.4 – Dosažené a ukončené vzdělání respondentů

Dosažené vzdělání	Počet odsouzených	Procenta %
Základní úplné	87	58
Vyučen	45	30
Středoškolské	15	10
Vysokoškolské	3	2

Nejpočetnější skupina o počtu 87 dotázaných má ukončenu pouze povinnou školní docházku. Vyučeno bylo ve sledovaném vzorku 45 osob, velmi malou skupinu tvořili odsouzení se středoškolským vzděláním. Počet vysokoškolsky vzdělaných odsouzených byl pro další zhodnocení nevýznamný. Rovněž je graficky znázorněno dosažené vzdělání.

Graf č.2 –Procentuálně znázorněné dosažené vzdělání respondentů

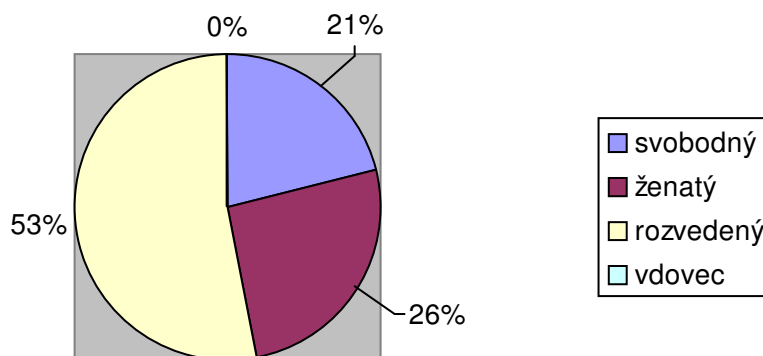
Dalším sledovaným ukazatelem bylo zjištění, zda odsouzení mají zájem o pracovní zařazení. Jedním z motivačních činitelů, který o tom rozhoduje je ten zda-li je svobodný, ženatý, rozvedený či vdovec s vyživovací povinností.

Tabulka č.5 – Rodinný stav respondentů

Rodinný stav	Počet odsouzených	Procenta %
Svobodný	32	21
Ženatý	39	26
Rozvedený	79	53
Vdovec	0	0

Ze souboru 150 odsouzených byla nejvýrazněji zastoupena skupiny odsouzených, kteří jsou rozvedeni se závazky a to v počtu 79 osob. Svobodných odsouzených bylo ve sledovaném vzorku 32 a ženatých 39 odsouzených. Soubor vdovců je nulový. Grafické znázornění % počtu je níže uvedeno.

Graf č. 3 – Procentuální rozložení rodinného stavu respondentů

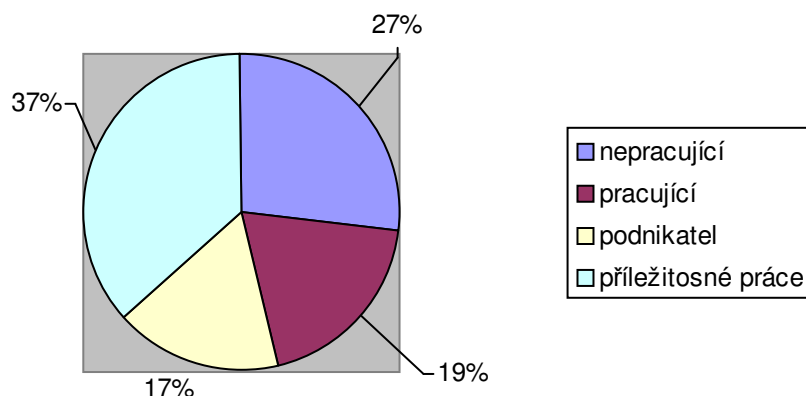
Kontinuita v pracovním poměru je další položkou, která byla v dotazníku sledována. V civilním životě se typ pracovního zařazení pohybuje od osob, které nebyli evidováni v žádném pracovním poměru a pracovali převážně „na černo“. Dále na osoby, které byli dlouhodobě zaměstnány, případně pracovali na živnostenský list.

Tabulka č.6 – Druh pracovního poměru respondentů

Druh prac.poměru	Počet odsouzených	Procenta %
Nikde neevidovaní	41	27
V prac.poměru	28	19
Podnikatel	25	17
Příležitostné práce	56	37

Ze sledovaných údajů bylo patrné, že z počtu 150 odsouzených je nejpočetnější skupina odsouzených, kteří vyhledávají příležitostné práce (většinou sezónního charakteru). Z dotazovaných osob bylo 41 nikde nepracujících a poměrně vyrovnanou skupinou jsou podnikatelé a odsouzení muži v trvalém pracovním poměru.

Graf č.4 – Procentuální znázornění druhu pracovního poměru respondentů

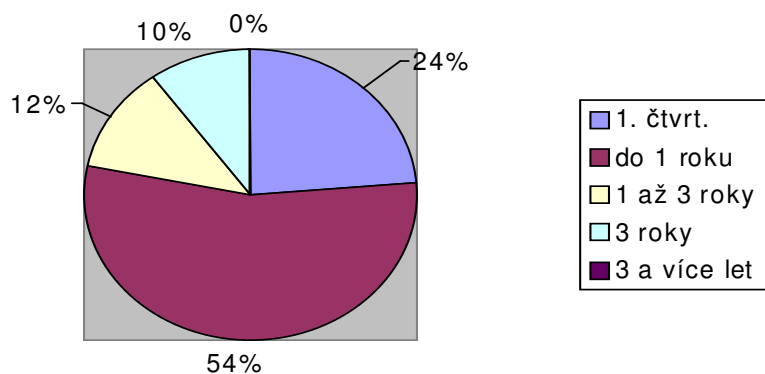

Délka trestu má nepochybně značný vliv na utváření zájmů odsouzených o nabízené aktivity v programu zacházení. Následující tabulka ukazuje délku aktuálního trestu odnětí svobody dotazovaných respondentů.

Tabulka č.7 – Délka aktuálního trestu odnětí svobody respondentů

Délka trestu	Počet odsouzených	Procenta %
Do 1 roku	36	24
Od 1 roku – do 3 let	81	54
3 roky	18	12
Více jak 3 roky	15	10

Graf č. 5 – Procentuální znázornění aktuální délky trestu odnětí svobody respondentů

6. Průběh výzkumu a vyhodnocení údajů

V bakalářské práci byly stanoveny předpoklady, které měly za úkol analyzovat zájmy odsouzených o pracovní činnosti a zájmy, které se týkají volnočasových aktivit a dalšího vzdělávání vězněných osob na oddělení věznice s dozorem.

V přípravné fázi průzkumu probíhaly nejprve administrativní činnosti, následně v části realizační pomocí explorativní metody dotazníku byla získávána potřebná data k vlastnímu zpracování. Jako poslední fáze bylo vlastní vyhodnocení stanovených předpokladů a cíle bakalářské práce.

1. Stanovená výzkumná otázka: ***Lze předpokládat, že vězněné osoby (muži) z nabídky aktivit programu zacházení upřednostňují pracovní činnosti.***

Informace ohledně zájmu odsouzených byly zjišťovány v dotazníku viz příloha č.3 –otázky vztahující se k pracovním činnostem. Pomocí těchto otázek byl zjišťován postoj odsouzených k pracovním činnostem, i přestože, že by práce nebyla finančně ohodnocena a dále byl analyzován z těchto odpovědí celkový zájem o práci ve stabilním pracovním poměru. Pomocí volby byly nabízeny i jiné aktivity než je samotné pracovní zařazení. Tímto způsobem bylo zjišťováno, zda lze hovořit o opravdovém zájmu odsouzených o pracovní aktivity. Rovněž otázky finančního ohodnocení práce byly analyzovány, tímto způsobem lze získávat i informace potřebné pro práci vychovatele, jak se bude odsouzený projevovat v případě pracovního zařazení. Vyhodnocení bylo provedeno podle jednotlivých kategorií odsouzených, tak, aby bylo možné zjistit, zda věk je rozhodující při otázce pracovního uplatnění ve výkonu trestu.

První dotaz: před ostatními aktivitami programu zacházení upřednostňuji pracovní oblast - pracovní zařazení, které bude finančně ohodnocené.

Druhý dotaz: pokud by práce ve VTOS nebyla finančně ohodnocena, měl bych přesto zájem se jí účastnit.

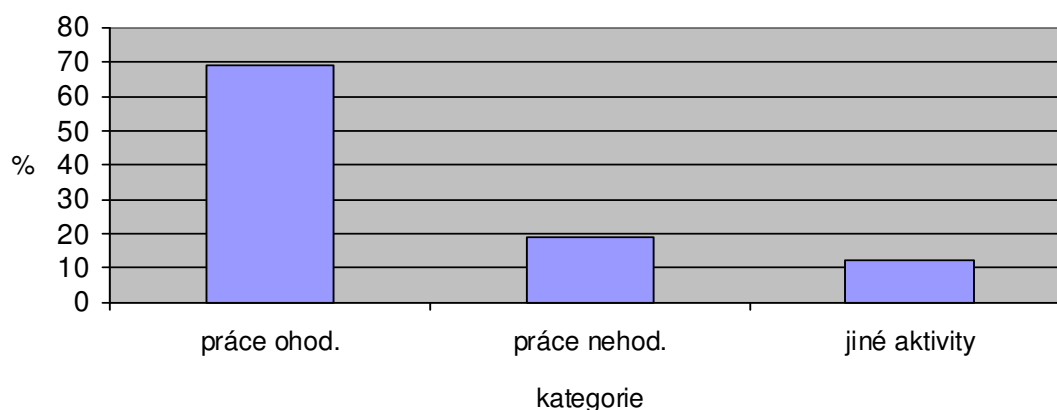
Třetí dotaz: nejvíce by mě zajímalo účastnit se jiných aktivit než-li pracovních.

Tabulka č.8 – Zájem o pracovní zařazení ve výkonu trestu

Práce	Počet odsouzených	Procenta %
Práce ohodnocená	104	69
Práce nehodnocená	28	19
Jiný zájem	18	12

Z tabulky vyplývá, že zájem o nabízenou placenou práci mělo z celkového počtu 150 dotazovaných 104 odsouzených. O neplacenou práci a pracovní činnosti ve prospěch věznice mělo zájem 46 odsouzených. Níže je uvedeno grafické znázornění procentuálního zájmu o pracovní zařazení a další pracovní aktivity.

Graf. č.6 – Procentuální zájem odsouzených o pracovní zařazení

Grafické znázornění ukazuje na převahu zájmu odsouzených o pracovní zařazení což z počtu 150 dotázaných je 69 %.

Tabulka č.9 – Zájem odsouzených o práci dle věkových kategorií

Věková kategorie	Počet odsouzených	Zájem o práci fin.ohodnocenou	Zájem o práci neplacenou	Jiný zájem
20 - 26 let	20	5	0	15
26 – 30 let	34	23	8	3
31 - 40 let	58	47	11	0
40 - 65 let	38	29	9	0
\bar{x}	37,5	26	7	4,5
s	15,6950	17,3205	4,8304	7,1414

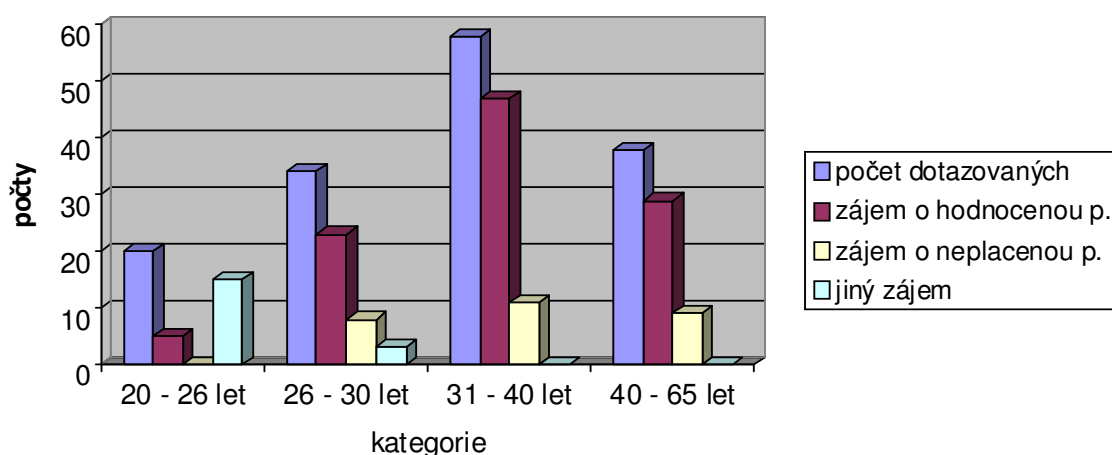
Pozn.: Zkratka s (směrodatná odchylka), \bar{x} (aritmetický průměr).

Z tabulky vyplývá, že nejpočetnější skupinou odsouzených, kteří upřednostňovali zájem o pracovní zařazení ve výkonu trestu byli odsouzení ve věkové skupině od 31 let do 40 let. Z praxe vyplývá, že tato věková skupina se řadí do produktivního věku, ze zjištěných údajů zde hraje roli i délka trestu, rodinný stav a dále i skutečnost, že v této skupině bylo 15 odsouzených, kteří byli poprvé souzeni a poprvé se ocitli za mřížemi věznice.

Ve věkové hranici 20 – 26 let mělo zájem o práci z počtu 20 respondentů pouze 5 a 15 respondentů volilo raději jiné aktivity než-li pracovní uplatnění. Tento stav potvrdil současný životní styl mladých lidí, v této skupině se nacházeli odsouzení, kteří nemají stabilní sociální zázemí a v tomto věku jsou již několikrát soudně trestaní a ve výkonu trestu odnětí svobody se ocitají opakovaně.

Dále zájem odsouzených o pracovní zařazení byl vyhodnocen ještě z údajů, které se týkaly délky pracovní praxe. Z počtu 150 dotázaných bylo ve stabilním pracovním poměru včetně osob, které podnikali celkem 53 osob.

Graf č. 7 – Procentuální zájem odsouzených o práci dle věkových kategorií

Po analýze všech dostupných údajů bylo zjištěno, že většina odsouzených preferuje zájem o pracovní zařazení. Na základě provedeného šetření a vyhodnocení získaných dat lze konstatovat, že se sledovaný předpoklad potvrdil: ***odsouzení preferují z nabídky aktivit programu zacházení pracovní činnosti (pracovní zařazení).***

2. Stanovená výzkumná otázka : ***Lze předpokládat, že vězněné osoby (muži) volí raději zájmové aktivity, než-li aktivity vzdělávací.***

Zájem odsouzených o nabízené zájmové a vzdělávací aktivity nabízené věznicí byl zjišťován pomocí otázek č.4, 5, 6, 7 a 8 dotazníku – příloha č.3. Tyto otázky se vztahovaly k zájmu odsouzených o účast na vzdělávacích kurzech za předpokladu získání rekvalifikačního certifikátu, dále na možnosti účastnit se vzdělávacích kurzů i bez možnosti získání certifikátu. Další otázka se vztahovala k zájmu odsouzených o nabízené nenáročné

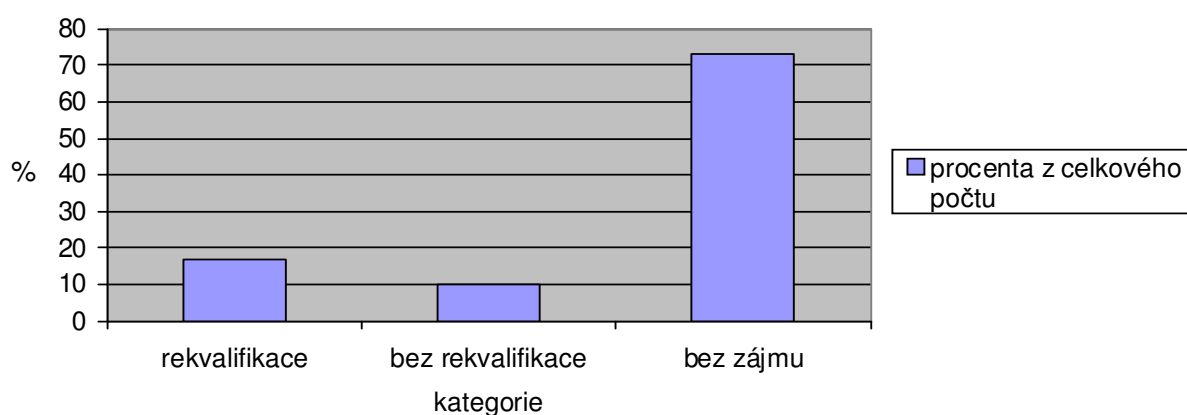
zájmové aktivity. Poslední otázky se týkaly seřazení nabízených aktivit dle pořadí zájmu respondentů.

Tabulka č. 10 – Zájem odsouzených o další vzdělávání

Vzdělávání	Počet odsouzených	Procenta %
Rekvalifikace	25	17
Bez rekvalifikace	15	10
Bez zájmu o vzděl.	110	73

Po shrnutí dat vyplynulo, že zájem odsouzených o vzdělávání byl nižší oproti zájmu o pracovní zařazení. Tyto skutečnosti vyplývají i z toho, že kurzy nabízející rekvalifikaci jsou zakončovány závěrečnými zkouškami, další povinností odsouzených je absolvování celého kurzu o počtu několika hodin a dále je většina kurzů zahrnuta do Vzdělávacích programů „21“, kdy výukové hodiny jsou povinné a zahrnují i jiné podpůrné aktivity v oblasti vzdělávací. Pro mnohé odsouzené je další vzdělávání spíše „příteží“, neboť jejich životní návyky jsou značně odlišné. Řada odsouzených se raději povinností vyhýbá a volí z nabízených alternativ činnosti zájmové, které jsou méně náročné. Těchto odsouzených je dle tabulky celkem 110.

Graf č.8 - Procentuální zájem odsouzených o další vzdělávání

Rovněž délka trestu rozhoduje o zapojení odsouzených do dalšího vzdělávání. Následující tabulka a grafické znázornění potvrzuje zmiňované.

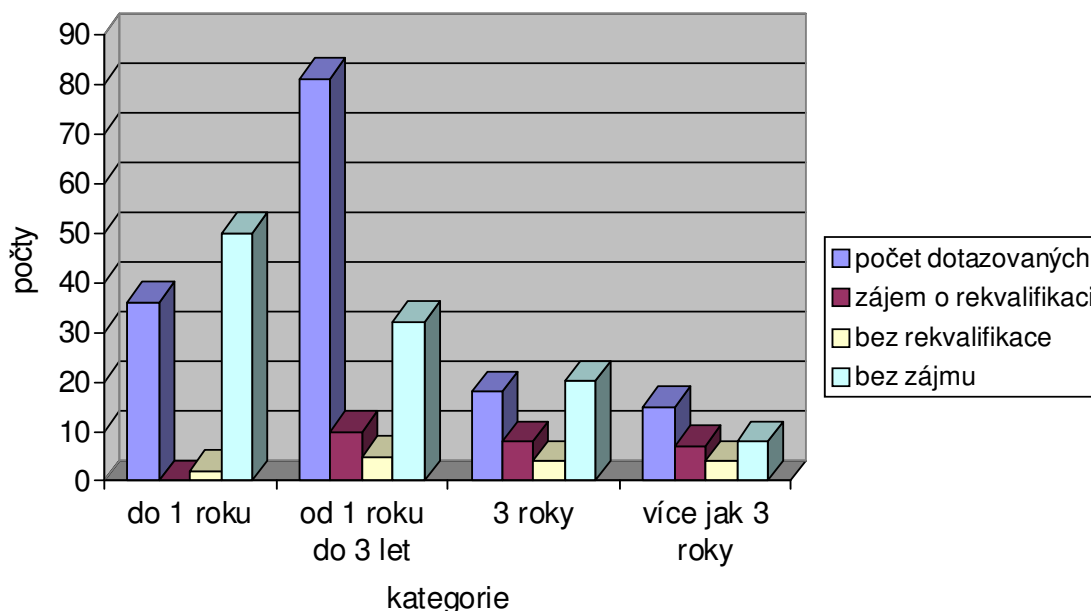
Tabulka č. 11 – Zájem odsouzených o další vzdělávání vzhledem k délce trestu

Délka trestu	Počet odsouzených	Zájem o rekvalifikaci	Bez rekvalifikace	Bez zájmu o vzdělávání
Do 1 roku	36	0	2	50
Od 1 roku – 3 let	81	10	5	32
3 roky	18	8	4	20
Více jak 3 roky	15	7	4	8
\bar{x}	37,5	6,25	3,75	27,5
s	30,4467	4,3493	1.2583	17,9165

Pozn.: Zkratka s (směrodatná odchylka), \bar{x} (aritmetický průměr).

Délka trestu ovlivňuje postoje odsouzených k dalšímu vzdělávání. V nejvyšší míře upřednostňovali vzdělávací kurzy odsouzení, kteří vykonávají trest odnětí svobody od 1 roku do 3 let. Při vyhodnocení dalších ukazatelů bylo zjištěno, že z uvedeného počtu je více jak polovina odsouzených, kteří jsou poprvé ve výkonu trestu a dále odsouzení, kteří nejsou vyučeni v žádném oboru. O vzdělávání neprojevují odsouzení zájem pokud jsou odsouzeni k trestu odnětí svobody do jednoho roku.

Graf č.9 – Procentuální zájem odsouzených o další vzdělávání dle délky trestu

Zájem odsouzených o nabízené různé kurzy a kroužky v programu zacházení byly rovněž testovány a následně vyhodnoceny podle přesně uvedených názvů těchto činností, které jsou součástí celovězeňské nabídky. Respondenti měli za úkol vybrat jeden druh činnosti, o který projevují největší zájem; dále jednu aktivitu, která je pro ně nejméně zajímavá.

Tabulka č.12 – Aktivita podle zájmu odsouzených

Název aktivity	nejlepší aktivita	vyjádření v %	nejhorší aktivita	vyjádření v %
Kurz ČJ	0	0	57	38
Kurz NJ a AJ	9	6	20	13
Kurz PC	30	20	0	0
Kurz všeobecného vzdělávání	14	9	27	18
Kroužek sportovních her	37	25	5	3
Kulturní a čtenářský kroužek	30	20	15	10
Výtvarně-rukodělné činnosti	20	13	10	7
Nevyjádřen žádný zájem	10	7	16	11
Celkem	150	100%	150	100%

Při podrobnějším zhodnocení uvedené tabulky bylo zjištěno, že odsouzení preferují zájem o zájmové aktivity, přičemž v oblasti vzdělávací preferují vzdělávací aktivitu kurz PC. Největším zájem odsouzených byl o sportovní kroužek a to v počtu 37 odsouzených. Nejméně oblíbeným kurzem byl kurz českého jazyka a kurz všeobecného vzdělávání. Opět je patrné, že v rámci aktivit odsouzení preferují před vzdělávacími aktivitami zájmové činnosti, které jsou méně náročné na čas i povinnosti vyplývající ze členství v těchto aktivitách.

Úkolem respondentů v poslední položené otázce bylo označení jedné z nabízených aktivit, o kterou projevují zájem. Tato otázka bude vyhodnocena pouze slovně. Z výsledků je patrné, že ze zájmových aktivit je opět na prvním místě v hodnocení výběru respondentů kroužek sportovních her, dále rukodělné činnosti a jako poslední aktivitou byl vyhodnocen kurz PC, který je v oblasti vzdělávacích aktivit.

Při analýze zjišťovaných údajů a na základě provedeného šetření lze konstatovat, že se stanovený předpoklad potvrdil: ***odsouzení preferují z nabídky aktivit programu zacházení zájmové aktivity před vzdělávacími.***

7. Vyhodnocení předpokladů

V bakalářské práci bylo hlavním cílem zhodnocení skladby a účelnosti programů zacházení uplatňovaných u odsouzených osob a dále zjištění, jak významnou roli sehrávají v programech zacházení pracovní aktivity, zájmové činnosti a vzdělávací aktivity.

Pro zjišťování potřebných údajů a dat byla nejprve zvolena metoda rozhovoru. Bohužel, tento způsob dotazování přinesl zkreslené údaje, které by nebylo možné objektivně vyhodnotit v další části práce. Metoda dotazníková byla větším přínosem, i přestože na některé otázky dotazování neodpověděli. Rovněž i čas, který věnovali odsouzení vyhodnocení otázek odpovídal jejich možnostem. Z hlediska etického byla zachována anonymita respondentů.

Při analýze dat a vyhodnocení jednotlivých otázek z dotazníků, bylo již zpočátku možné diskutovat o jejich zájmech, které jsou spíše konzumního charakteru a upřednostňují spíše aktivity, při kterých není nutné vynakládat větší úsilí. Jedná se zejména o aktivity oblasti zájmové programu zacházení. Naopak u pracovních činností byl z dotazníku patrný zájem o ohodnocenou práci a to u skupiny odsouzených, kteří vykonávají trest odnětí svobody delší než-li 3 roky a dále jsou ve věkové kategorii 31 až 40 let.

Dále se také potvrdil předpoklad zájmu o jednotlivé aktivity a bylo potvrzeno, že odsouzení mají zájem především o možnost zvyšování si svých znalostí a dovedností v oblasti výpočetní techniky.

Při analýze zjišťovaných údajů a na základě provedených šetření v části výzkumného šetření se uvedené předpoklady potvrdily.

Závěr

Stanovené výzkumné otázky byly zaměřeny na zjišťování postojů odsouzených mužů ke skladbě a nabídce programu zacházení během jejich pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody. Cílem bakalářské práce bylo pak zhodnocení skladby a účelnosti programů zacházení uplatňovaných u odsouzených osob a jejich prognostický vývoj do budoucna.

Práce byla zaměřena na teoretická východiska a na oblast zacházení s odsouzenými. Byly využity explorativní metody, při kterých byla získávána data potřebná pro zjištění postojů odsouzených k pracovní oblasti programu zacházení a dále na jejich zájem o vzdělávání a méně náročné zájmové aktivity. Metoda rozhovoru, která byla zpočátku uplatňována se hned v úvodu prováděného šetření, neosvědčila. Pro urychlené získávání dat byla využita následně metoda dotazníku. Při této metodě byla zajištěna respondentům anonymita.

Jedním z hlavních úskalí prováděného šetření byla určitá neochota odsouzených spolupracovat při vyplnění dotazníků. Do souboru mělo být zahrnuto celkem 200 odsouzených, ale pro vyhodnocení výzkumných otázek bylo možné použít pouze 150 kompletně vyplněných písemných dotazníků. Přestože se tento počet odsouzených pro účely podrobnějšího výzkumu může zdát nedostatečný, lze uvést, že pro zmapování zájmů odsouzených v konkrétních podmínkách výkonu trestu odnětí svobody na oddělení s dozorem je dostatečný.

Pro znalost podmínek výkonu trestu odnětí svobody je rovněž potřebné získat základní teoretické znalosti a to z mnoha sociálních, psychologických a pedagogických oborů. Autoři se shodují na základních faktorech ovlivňujících osobnost člověka po celý jeho život. Těmito pilíři jsou: výchova, prostředí, vzdělání. Mezi další faktory ovlivňující osobnost člověka je v poslední době stále častěji zahrnována genetika.

Tak jak se mění sociální struktura společnosti, tak se také mění struktura vězeňské populace. Za mříže věznic se dostává stále častěji více mladých lidí ve věkové kategorii do 26 let. Tito mladí odsouzení si sebou přinášejí řadu novodobých životních návyků a stylů, na které je nutno reagovat vhodnou cíleně zaměřenou pedagogickou činností. Tento proces vlastní penitenciární péče je však velmi složitý, neboť se věznice potýkají v poslední době s kapacitními, personálními a hlavně také s finančními problémy.

Pro dosažení hodnotnějších výsledků průzkumu by bylo nutné provést šetření ve všech věznicích, ve kterých vykonávají trest odnětí svobody odsouzení zařazení do věznice s dozorem.

Návrh opatření

Výzkumná část bakalářské práce přinesla řadu zjištění, se kterými by se dále při zpracování skladby programu zacházení měli zabývat specialisté oddělení výkonu trestu. Mezi stěžejní lze považovat prostorové a materiální podmínky pro realizaci pracovních činností, vzdělávacích a volnočasových aktivit. Programy zacházení koncipovat tak, aby zahrnuly co nejpočetnější skupiny vězněných osob s přihlédnutím na délku trestu, věk odsouzených a jejich dosažené vzdělání. Do programu zacházení zařadit aktivity týkající se počítačové a finanční gramotnosti. Tyto aktivity zařazovat do specializačních programů, které by byly určené pro odsouzené s delšími tresty odnětí svobody a pro odsouzené, které není možné pracovní zařadit z objektivních důvodů. Dále vhodnými motivačními činiteli podporovat u mladé generace zájem o pracovní a vzdělávací aktivity.

Seznam použitých zdrojů

COYLE, A. *Řízení věznic v čase změn*. Praha-Pankrác, 2004. 110 s. ISSN 1213-9297

ČÍRTKOVÁ, L.: „*Forenzní psychologie*“, Praha, 2004, Vyd. A. Čeněk, s.r.o., 431 s.

ISBN: 80-8647-38-64

ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. 1. vyd. Praha : Eurounion. 1998. 254. s.

ISBN 80-85858-70-3

HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Tiskárna J.I.E., s.r.o. 2005.

183 s. ISBN 80-86708-05-5

JANIŠ, K.; KRAUSZ, B.; VACEK, P. *Kapitoly ze základů pedagogiky*. 2. vyd. Hradec

Králové : 2005. 163 s. ISBN 80-7041-019-1

JUZL, M. a kol. *Penologie a penitenciární pedagogika*, IMS Brno, 2004, 121 s.

KOMÁRKOVÁ, Růžena, SLAMĚNÍK, Ivan a VÝROST, Josef. *Aplikovaná sociální*

psychologie III. 1. vyd. Praha : Grada, 2001. 224 s. ISBN 80-247-0180-4

Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, Vězeňská služba

ČR, Generální ředitelství, Praha 4-Pankrác, 2005, 34 s.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky II*, 1. vyd., Praha: Portál, 2008, 216 s.

ISBN 978-80-7367-383-3

KRAUS, B. a POLÁČKOVÁ, V. *Člověk- prostředí-výchova*. vyd. Brno : Paido, 2001. 199 s.

ISBN 80-7315-004-2

MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*, 1. vyd., Praha: Portál,

2003, 384 s. ISBN 80-7178-548-2

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*, 1. vyd., Praha: Portál, 2005, 352 s.
ISBN 80-7367-002-X

NETÍK, K. a kol. *Psychologie v právu*, 1. vyd., Praha: C.H.Beck, 1997, 137 s.
ISBN 80-7179-177-6

OLEJNÍČEK A. : „*Penologie a penitenciární pedagogika*“, skripta, Brno:Bonny Press,
2004, 82 str.

PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. vyd. Brno : Paido - edice
pedagogické literatury, 1998. 234 s.ISBN 80-85931-65-6

SOCHUREK, J. „Úvod do viktimologie pro pracovníky vězeňství“
IV VSČR, 2003, Tiskárna Ralsko, 44 s.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 3. vyd., Praha: Portál,
2004, 872 s., ISBN 80-7178-802-3

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha : Portál,
1999. 448 s. ISBN 80-7178-217-9

Zákon o VTOS č. 169/99 SB. a vyhl.č. 345/99 Sb., MS, kterou se vydává Řád
výkonu trestu odnětí svobody

Seznam příloh

Příloha č. 1

Program zacházení ve VTOS

Kód vězně:

Příjmení:

Jméno:

	Cíle programu	Zodpovědně plnit veškeré povinnosti ve výkonu trestu odnětí svobody a tím posilovat sebekázeň a vnitřní disciplinovanost. Účastí na aktivitách organizovaných věznicí podporovat pracovní návyky a zvyšovat si svoji odbornost v rámci pracovního zařazení. Účastí v kurzu psaní na PC si rozšiřovat své znalosti. Pravidelným zapojením se do zájmových aktivit smysluplně trávit volný čas. Udržovat kontakty se sociálním zázemím.
1.	Pracovní aktivity pracovně zařadit v rámci věznice	- pracovní zařazení dle možnosti věznice - práce potřebná pro oddělení a věznic
2.	Vzdělávací aktivity Studuje ŠVS: ne Počet hodin studia na ŠVS: 0,0000	- kurz psaní na PC
3.	Speciálně výchovné aktivity	- nestanoveno
4.	Zájmové aktivity	- sportovní kroužek - kulturní kroužek
5.	Oblast utváření vnějších vztahů	- pravidelně udržovat písemné a návštěvní kontakty s rodinou

Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit datum podpis odsouzeného
datum podpis speciálního pedagoga
datum Schvaluji: podpis ŘV /I.ZŘV

Příloha č. 2

Profilační údaje respondentů

- 1. Věk:**
- a) od 20 do 26 let
 - b) 26-30 let
 - c) 31-40 let
 - d) 40 let až 65 let
- 2. Dosažené vzdělání:**
- a) základní úplné
 - b) vyučen
 - c) středoškolské
 - d) vysokoškolské
- 3. Stav:**
- a) svobodný
 - b) ženatý
 - c) rozvedený
 - d) vdovec
- 4. Ve výkonu trestu:**
- a) poprvé
 - b) opakovaně
- 5. Před nástupem do VTOS byl:**
- a) nikde neevidovaný
 - b) v prac.poměru
 - c) podnikatel
 - d) příležitostné práce
- 7. Aktuální trest:**
- a) do 1 roku
 - b) od 1 roku do 3 let
 - c) 3 roky
 - d) více jak 3 roky

Příloha č. 3

Dotazník k výzkumu

1. Před ostatními aktivitami programu zacházení upřednostňuji pracovní oblast - pracovní zařazení, které bude finančně ohodnocené:

a) ano

b) ne

2. nejvíce by mě zajímalo účastnit se jiných aktivit než-li pracovních.

a) ano

b) ne

3. Pokud by práce ve VTOS nebyla finančně ohodnocena, měl bych přesto zájem se jí účastnit:

a) ano

b) ne

4. Mám zájem o možnost získat rekvalifikační certifikát v oblasti vzdělávací během VTOS:

a) ano

b) ne

5. Účastnil bych se vzdělávacích kurzů a aktivit bez možnosti získat rekvalifikaci ve výkonu trestu:

a) ano

b) ne

6. Účastnil bych se ve výkonu trestu pouze méně náročných zájmových aktivit:

a) ano

b) ne

7. Seřad'te tyto aktivity dle vašich zájmů – číslem 1 označte pro Vás nejzajímavější aktivitu, číslem 5 nejméně zajímavou aktivitu:

1. kurz ČJ
2. kurz NJ a AJ
3. kurz PC
4. kurz všeobecného vzdělávání
5. kroužek sportovních her
6. kulturní a čtenářský kroužek
7. výtvarně rukodělné činnosti

8. Z nabídky aktivit programu zacházení mám zájem (označte křížkem) :

1. o kurz ČJ
2. o čtenářský a kulturní kroužek
3. o kroužek sportovních her
4. o kurz všeobecného vzdělávání
5. o kurz NJ a AJ
6. o výtvarně rukodělné činnosti
7. o kurz PC
8. o čtenářský a kulturní kroužek